

Svedočenje Manda Patko

Provela je rat u Vukovaru, gde se i rodila. Osmog novembra 1991. godine je zarobljena, i odvedena u privremeni logor formiran u hangarima "Veleprometa", a dva dana kasnije i u logor u Begejcima, u Srbiji. O svom iskustvu govorila je na Četvrtom forumu za tranzicionu pravdu, 28-29.10.2008, Priština/Prishtinë, Kosovo.

Manda Patko: "Pa evo, kao što je gospođa Nataša rekla, ja sam Manda Patko, dolazim iz Vukovara. Samo ću pričati o svojim osobnim... o sebi, što sam sve preživjela za vrijeme kad sam bila zarobljena. Rat sam provela u Vukovaru, bio je pakao tamo. 8. novembra su naišli teritorijalci, vojska JNA, sve vrste vojske koje je Srbija slala na Vukovar. Tu smo zarobljeni u vlastitom podrumu, moj suprug, nepokretna svekrva, bolesna, i ja. Kada su oni došli kod nas, dugo su se zadržali, tražili su plinske boce da bi bacali na kuće, raspitivali su se koja je čija kuća. Vi znate da je Vukovar i prije bio multietnički grad, da je u njemu živjelo 24 nacije i tu smo se zadržali kod nas oko četiri sata. Tada su nas povelili prema jednoj školi koja je bila blizu moje kuće, međutim zastali su u prvom dvorištu, tu smo stali. Iako su oni rekli tamo na suđenju u Beogradu da su taj deo mogega grada sa pet vojnika osvojili, ja mogu i sada da kažem da lažu jer ih je bilo najmanje 50. I u tome dvorištu kad smo došli, tražili su oružje od mogeg muža, svekrva je ležala na nosilima, ja sam stajala, oni su mu skidali veš, tražili su oružje, htjeli su mu seći prste, međutim ništa nisu našli i onda su nas dvoje odvezli kod te škole. Kad smo došli u hol tu je bilo isto puno vojnika i jedan je rekao da je iz Valjeva, da se došao boriti u Vukovar da spasi braću Srbe. Taj je meni skinuo ručnu torbu sa ramena, gledao je da li imam prstenja, naušnica, i mene i supruga je stavio kod stola, morali smo podići ruke, stavio je prst na obarač puške. Međutim tu je naišao jedan, rekao je da je oficir JNA i rekao je njemu "tko si ti, što si da manipulišeš s tim ljudima", a on je odgovorio "šta tebe briga, ko sam ja i šta sam, a tko si ti", on je rekao "ja sam oficir Jugoslovenske narodne armije i vodite te ljude u *Velepromet*". Auto je bio već jedan tamo pripremljen. Jedan kojem sude u Beogradu za *Ovčaru* je uhvatio mogeg muža za vrat, vukao ga je do auta, a drugi je zabio meni pušku u leđa da sam osjetila da mi se mozak potresao i ugurao me u auto. Tada su u auto pored vozača sjela još dvojica, jedan je provocirao mogega supruga jer ja nemam... mi nismo imali sinove, mi smo imali dvije ćerke, provocirao ga je, nazivao je moju djecu najpogrdnijim imenima. Drugi je sjeo, u stvari gledao je, to je bio karavan, gledao je na ono ostrag i oblizivao se sa jezikom po ustima i rekao je, govorio je "sve vas treba poklati, sve vas treba ubiti, vi ne trebate ni da stignete do *Veleprometa*". Međutim mi smo ipak stigli, moja svekrva je ostala ležati u tom dvorištu na nosilima i kad smo došli tamo, muž mi je odmah išao na ispitivanje i kad se vratio rekao je "u pola 7 će doći po mene da idem u vojarnu na ispitivanje". U međuvremenu su dovezli moju svekrvu, smijestili su nas u jednu baraku, ne u podrum već u baraku koja je od dasaka bila i tačno u pola 7 su ga zvali, izveli su ga napolje i znam čovijeka koji ga je izveo napolje, po imenu i prezimenu, on živi i radi u Vukovaru.

Dolazila je policija isto kod mene da se propitiva [u vezi sa odgovornošću čoveka kojeg je svedokinja navela], išli su kod njega, ali ja sam njima rekla jednostavno “on vama neće reći kome ga je predao”. Ja znam da ga on nije mogao ubiti jer se u isti moment vratio unutra čim ga je izveo, ali on će reći “ovdje je bilo, ko zna, desetak vrsti vojske, ja ne znam kome sam ga predao”. Policija mi je rekla iskreno, kaže “to nam obično svi tako kažu koji su to radili”. Dvije noći sam provela u *Veleprometu*. Dva dana i dvije noći. Bilo je grozno u toj baraci, nisu nam dali da idemo na WC već smo imali jedan veš lonac u ćošku gdje su bili i muškarci i žene, gdje su vršili nuždu u taj lonac. Ali evo, drugi dan, nedelja, to je bilo u petak kad smo zarobljeni, u nedjelju ujutru je došla prozivka ko gdje ide i moju svekrvu su prije prozvali, mene nisu, ja sam pitala da li ja mogu ići s njome pošto je ona nepokretna, treba ju služiti, rekli su mi ne. Međutim stavili su nas sve u autobuse pošto moja svekrva nije mogla hodati, ja sam je stavila na leđa i donela do autobusa i unela sam je u autobus, sjedeli smo odmah iza vozača. Ovaj čovjek, Vukovarac koga isto poznajem, prozivao je ko ide sve i kada smo ušli unutra i krenuli došao je jedan i rekao “da li idete za Begejce?”. Vozač je rekao “ja ne, jer nemam ni goriva do Begejaca, a ujutru moram Šešeljevce dovesti na Vukovar”. I mi smo krenuli, išli smo preko Negoslavaca. Kad smo došli pre Negoslavaca, trojica su nas pratila policajaca, jedan je bio iz Beograda, dvojica su bili Vukovarci koje sam ja isto poznavala i kada smo došli do tog prvog punkta samo je rekao “ako ovde pređemo onda će biti sve u redu”. Međutim na straži je bio jedan mladi vojnik koji je samo pitao “imaš popis svih putnika”, ovaj je odgovorio “da”, i onda smo krenuli. Oni nas nisu smjeli voziti ni kroz Sotin, ni kroz Tovarnik, ova sela glavne ceste nego su nas kroz njive vozili do Šida. Kada smo došli u Šid tu su nas najprije odveli pred vojarnu i onda su se tamo nešto dogovarali i ovaj jedan je rekao “ne možemo ih ostaviti u vojarni jer će ih tu sve poubijati, idemo tražiti jedan sportski centar gde ćemo ih ostaviti”. Onda su nas dovezli u taj sportski centar. Moram priznati da su nas dočekali rezervisti, ljepo su nas dočekali, mislim ono toplo jer je u autobusu bilo puno majki sa malom djecom, čak je bila i jedna beba. I tu su nam upalili grijanje, doneli su nam večeru, prenoćili smo, sutra ujutro smo ponovo išli u autobuse svi, još smo pokupili jedne Vukovarce koji su dan ranije došli u Šid u sportsku dvoranu i krenuli smo put Vojvodine. Cijeli dan su nas vozali kroz Vojvodinu, ne znam zbog čega kad su znali gdje idemo. Međutim kada smo došli do Bečeja, tu su ostavili u Crvenom križu majke sa djecom i moju nepokretnu svekrvu. Nas su zatim odvezli u Begejce. Zaboravila sam još reći, dok sam bila dva dana u *Veleprometu*, mislim još je uvijek rat bio u Vukovaru, da su se čuli strašni krici unutra u toj baraci, jauci, krici i pucnjave. Ja nisam osobno vidjela šta se dogodilo, šta se događalo, već sam bila unutra ali ima tamo... ko nije bio u Vukovaru, ima tamo jedan hangar na kojem se još i danas vidi krv, gde su oni njih ubijali. I mi smo, kada ostavili ove u Bečeju, tada smo stigli u Begejce. Na ulazu u to dvorište je autobus zapao, naišao je u jedan jarak, mi smo poizlazili van, a onaj tamo čuvar neki, mislim vojno lice je rekao “neka izađe njih 20 iz Marakane i neka izguraju autobus”. I tada su njih jedno 20 izašli napolje, pognute glave, ruke na leđima, morali su trčati do autobusa da bi izgurali autobus. Ja sam njih samo gledala i mislila sam Bože, da li da se smijem ili da plačem, da li ovako nešto može biti na pragu XXI stoljeća, da se ovako postupa. I oni su izgurali autobus, autobus se vratio, oni su se vratili u tu Marakanu kao što su oni zvali ali to je bila jedna štala gdje su bile krave prije toga, a zarobljenici koji su prije zarobljeni oni su morali tu štalu krečiti da bi

ovi mogli primiti druge zarobljenike. Muškarci su otišli prvi na popis unutra, mi smo žene ostale jer su bila dva dvorišta ograđena sa bodljikavom žicom, mi smo žene ostale tu u tom drugom dvorištu da bi oni prvo muškarce popisali ali mi vjerujemo da su oni prije muškarce uveli unutra jer su oni njih na ulazu, kako su ih zapisivali tako su ih tukli. Zatim smo mi žene ušle unutra, a naša sva sreća je bila što je Međunarodni Crveni križ došao, odmah iza nas, tako da nas je mogao sve popisati da oni ne mogu sakriti nikoga. Prije nas su isto bili zarobljenici, znam da je bilo 13 njih koje su oni sakrivali ispred Međunarodnog Crvenog križa da ih ne popišu, ti isti su bili poslani kasnije u Beograd na Vojni sud i tamo u njihov zatvor. Mi kad smo ušli u tu štalu tu je bilo već zarobljenika iz ovih okolnih sela, bilo je malo slame, bilo je jedno i tužno i mi smo se pitale, žene, nas je bilo 37 žena, pitale smo se, a gdje ćemo mi spavati, tu nema ni slame, nema ničega. Onda ne znam odakle su dovukli malo neke slame. Ja moram reći dok su smo mi čekali na popis meni je bila jako zima jer sam se ja u letnjim cipelicama i u trenerci izašla iz podruma jer sam svoju svekrvu nosila na leđima iz podruma i meni nisu dali da se ja kasnije vratim u podrum, da se obučem u ono što sam si pripremila. Dobro, hajde, doneli su nam malo slame, tu smo mi prespavali, dobili smo odmah predavanje da niko ni s kim ne sme razgovarati, da ne smijemo ići vani kad želimo, da moramo biti tihi, mirni, onda nam je prišao jedan Zagrepčanin koji je bio isto zarobljen, bio je prije nas i rekao nam je “nemojte s nikim ništa razgovarati ako vas neko nešto pita odgovorite, a šta se dešava i kakav je rat u Vukovaru nemojte s njima razgovarati”. Mi smo se toga držale i onda su nam drugi dan doneli još slame i dali su nam vojničke deke, na slamu su metli onu hladnu vojničku ceradu i tu smo ostali. I negde 19-og mislim da su dovezli ove Borovčane. Oni su oko 5 sati njih dovezli, mi smo svi morali ležati dole i pokriti se sa tim dekama po glavi da ne vidimo šta oni rade sa ovima kad oni ulaze unutra. Međutim dugo smo ležali, tražili smo da moramo ići vršiti nuždu, dobili smo dozvolu i svojim očima sam vidjela trojicu rezervista koji su se uhvatili, zagrlili su se, jedan je s jedne strane tukao ove koje su dovezli, drugi je s druge strane, a treći bi se odupro i sa čizmama obadvjema ovako u prsa tukli ove što su ih dovezli tako da su ovi padali dole. Onda bi se još s njima ismijavali “diži se, šta ti je, jesi se možda spotakao o nečega pa si pao”. Ali dobro, to je isto prošlo. U logoru je bilo grozno. Ja nisam hvala Bogu ni silovana, nisam dobila ni batina osim onoga u Vukovaru sa puškom ali su nas jako provocirali, bili smo nas 37 žena sa preko 500 muškaraca unutra. Po noći su nam dolazili ti rezervisti koji su nas čuvali, morali smo se ustajati, pjevati himnu, brojali su nas, morao je svako znati svoj broj, onaj ko ne bi pjevao himnu onda su njih četvorica šetali između redova, u četiri reda smo ležali i gledali bi. Ko bi pjevao dobro, ko ne bi pjevao taj bi dobio ili čizmom ili šakom ili sa koljenom u stomak i tako da... Hrana nije bila nikakva, ljude su izvodili najviše preko dana, ove mlađe koji su bili u logoru, izvukli bi ih iz hangara, samo “ti, ti i ti van”. Kad bi oni izašli jauci su se čuli samo, a kad bi ulazili unutra neki su išli četvoronoške, obično su išli svi pogureni i izudarani i plavi. U četiri reda smo mi ležali i kad bi se jedan okrenio samo u redu, svi su se morali okrenuti jer je bilo toliko tjesno. Hrana nam je bila... ujutru je bio čaj, komadić kruha, sa možda jednom paštetom koju smo djelili na četiri dijela, posle smo išli vani, pošto je bilo minus 17,15, temperatura, ruka bi vam se mrzla na onoj ručki, a ovde bi se najpre, čaj bi se pušio. Ručak bi isto bio, znao bi biti u 4 sata poslepodne, onaj ko nam je kuhao tukli su ga zašto nam nije kuhao ručak ranije, ljudi su išli sjeći sirova drva, normalno da nije

moglo ništa ni zakuhati, večera bi bila isto tako skromna, dva, tri puta metiti u usta... Onda je dolazio Međunarodni Crveni križ ponovo, prigovarao im je što smo žene sa muškarcima u tome hangaru. Jedan dan su pokušali da nas prebace u dvije prostorije, išli su u Zrenjanin po one ležaljke međutim nisu ih dovezli. Mi smo četiri sata stajali vani, smrzli smo se, onda smo tražili da nas ponovo vrata u hangar, tu noć su nas vratili, sutradan su doneli slamu u te dvije sobe gdje su nas odvojili od muškaraca. Slama je bila puna miševa koji su hodali po nama, mi smo gledali, ta zgrada je prije toga gorila, vidjelo se nebo kroz plafon, ali to njima nije ništa značilo. Tu smo proveli još jedno deset dana prije zarobljavanja. I šta da vam još kažem? Higijena nije bila nikakva. Ako su oni ujutru uspjeli odmrznuti vodu vani na dvorištu, onda smo se išli umiti, a ukoliko nismo, bilo je dana da se uopće nismo mogli ni umivati, a kamo li ostale higijene da smo imali. Pošto su meni sve oduzeli i putnu torbu u koju sam spremila najnužnije potrebštine i ručnu torbu gdje su mi bili dokumenti, meni su sve oduzeli, tako da sam ja u trenerci izašla iz podruma, takva sam izašla iz logora. Nisam imala, možete si misliti ako jedna žena mesec dana bude u jednom vešu bez pranja, bez ičega, kakav je to osjećaj. I za nju i za onoga ko je kraj nje. I došao je taj dan popisa kada ćemo izaći iz logora. Popisivali su nas prije toga, dan ranije su nas prije zvali, jedan rezervista da idemo svi kod njega, gde se ko odlučio da ide. Kad sam ja došla na red ja sam rekla njemu da ja idem za Hrvatsku, on je cinički rekao "pa svi idete za Hrvatsku". Ja sam njemu odgovorila "ja u Srbiji nemam nikoga i moje mjesto nije u Srbiji, ja sam rođena u Hrvatskoj, ja želim tamo i da umrem". I onda je on rekao "gotovi smo, možete ići". Autobusi su bili popunjavani već u 2 sata u noći, ja sam sjedela u autobusu, mene su jedinu žensku metili u autobus s muškarcima kao da sam bila neki najveći zlikovac ili nešto. Nisam se bunila, normalno nisam se imala nikome buniti ali ovo isto moram reći, ja sam morala ići vršiti nuždu, onog policajca sam zamolila pošto su bili provizorni WC samo su bile iskopane rupe i najlonom pokriveno, da li ja mogu ići vršiti nuždu, on je rekao ne tamo već ovdje. Ja sam htjela kraj autobusa, a on je rekao ne tu već ovdje dalje. Bila je jedna šikara, onda sam ja pomislila, balavac jedan ako tebe nije sramota da ti mene, što ti mogu biti majka, da gledaš mene da ja vršim nuždu, pa nije ni mene sramota tebe gledati. I ja sam to obavila i onda smo bili, krenili smo, bilo je puno autobusa, onda smo naišli u Šabac, tu su uzimali gorivo, tu sam isto tako nekako prošla slično ovome jer sam tražila da idem na WC i od vozača, vozač je kad je došao policajac rekao je "odvedite gospođu na WC". Kad sam ušla bio je jedan hodnik, vidjela sam da je kuhinja sa lijeve strane i tu je stajao na vratima jedan vojnik koji mi je rekao, izvinite moram biti prosta "izvolite možete ići srati". A ja sam rekla "ne moram to već moram nešto drugo" i kad sam bila gotova izašla sam napolje i rekla sam "hvala vam ali nisam srala". I otišla sam u autobus, došli smo do Šamca, tu nas je čekao Međunarodni Crveni križ, i bili smo na popisu svi ali su moji isto bili provocirani u autobusu "šta mislite, hoćete li vi preći Savu, ko zna koja je budala minirala, pašćete svi u Savu". Ja sam samo razmišljala samo me prevedi preko Save neka ja ostanem u Hrvatskoj ako već ja moram umreti neka bude tamo. Ali hvala Bogu sve je bilo u redu. Naši su nas dočekali, hrvatski autobusi, prešli su na našu granicu, usput do Zagreba bilo je na par mjesta zračne uzbune gdje smo morali stajati, autobusi su se gasili i došli smo do Zagreba. Tu smo isto bili evidentirani i šta da vam dalje kažem, bila sam sedam godina u progonstvu. Da, kad sam došla u Zagreb počela sam tražiti svojega supruga kojeg na žalost, sad će biti 8. sledećeg mjeseca

[novembra], punih 17 godina ni traga nema o njemu. Čule su se razne glasine, da je možda u Mitrovici, da je u Negoslavcima, u tom srpskom selu, da radi u njihovoj poljoprivrednoj zadruzi pod drugim imenom i prezimenom. Sve sam provjeravala, od toga nema ništa ali evo, na žalost ni do dan danas ja ne znam za njega. Ja zastupam jednu udrugu hrvatskih branitelja kojih nema, koji su nestali i želja mi je ne samo da sve njih pronađemo nego mi je želja da se svi u Hrvatskoj bez obzira na naciju, pronađu i dostojno sahrane. Jer svaki čovek ima svoje ime i prezime i svaki čovek treba da ima svoj grob na kojem će pisati njegovo ime i prezime. U Hrvatskoj, ne znam koliko vam je poznato, traži se još oko 2.000 osoba svih nacionalnosti, a Vukovar, samo Vukovar, traži još oko 450 osoba. Vukovar i okolica Vukovara. Evo, hvala na pažnji.“